

Међутим, аутор истиче да треба, у циљу заштите брачног друга који није знао за недостатке који чине брак непостојећим, разматрати сваки појединачни случај и не примењивати опште правно правило да непостојећи правни акт не повлачи никакво дејство. Посебан предмет пажње аутора су непостојећи бракови склопљени пре ступања на снагу Основног закона о браку.

У петој глави аутор истиче потребу констатовања тренутка престанка дејства ништавог брака. Последице поништења брака — грађанскоправне (у односу на личност и имовину брачних другова као и на статус деце и наслеђивање) и кривичноправне (за несавесног супруга који је, било на који начин, допринео да дође до склапања брака који је ништав) представљају значајно заокружење ове књиге.

Систематски изложена материја није једина одлика ове књиге. Њену посебну вредност представља само разматрање проблема које је увек дато у склопу историјских и друштвених збивања. Посебна пажња је посвећена изучавању поништења брака у земљама које не признају развод (Италија и Шпанија) и где широка примена прописа о ништавности брака, на извештајан начин, бар у ограниченим оквирима, замењује прописе о разводу брака. С друге стране, могућност развода брака, чије су последице далеко повољније како за брачне другове тако и за децу, представља решење и у оним случајевима где би се могло прибећи и поступку за поништење брака.

Разматрајући могућности примене закона и његовог утицаја на односе брачних другова, врло суптилне анализе указују на поремећаје који би могли настати ако би се закон стриктно примењивао и када се не би водило рачуна о сваком поједином случају и његовој специфичности. Врло често би се више штете нанело поништењем брака који је склопљен без испуњавања неког од услова (на пример, за малолетнике без дозволе надлежног органа) и то нарочито уколико постоје и деца из таквог брака, него што би донело користи. Смањење обима ништавих бракова на најминималније уствари представља тенденцију којој нагиње не само наше законодавство већ и пракса.

Љиљана Андрић

Jacques Nobécourt — LE VICAIRE ET L'HISTOIRE,
Editions du Seuil, Paris 1964; str. 382

Сви проблеми којима се Шекспир (Shakespeare) бавио у својим драмама одавно су прешли у науку и постали предмет интересовања многих филозофа, историчара, етичара, психолога, и др. Данас смо сведоци да је проблем, који је фебруара 1963. покренуо млади и дотад непознати немачки писац Rolf Hochhuth својом драмом *der Stellvertreter* (*Намесник*), ушао врло брзо у програме научних истраживања историчара у низу земаља. Hochhuth је поставио питање зашто је папа Пије XII толико упорно ћутао одбијајући сваку молбу или сугестију да јавно осуди антисемитизам и иступи против уништавања Јевреја у логорима немачког Рајха. Француски историчар J. Nobécourt, уредник немачке и италијанске рубрике у париском *Monde-u*, написао је о томе једну од најинтересантнијих књига. Ова књига састоји се из три дела, једног документарног додатка и исцрпне библиографије.

Nobécourt се није задовољио да само историјски испита однос Ватикана и нацистичке Немачке, него је обрадио и савремена реаговања и тумачења Hochhuth-ове драме. У том смислу наслов књиге „*Намесник и историја*“, донекле је узак. Он се односи пре свега на други део књиге који има наслов *Личности из „Намесника“ у историјској реалности*. Овде је

Nobécourt према документима и литератури описао историјат ватиканско-немачких односа за време понтификата Пија XII (то јест Eugenio Pacelli). Посветио је доста пажње формирању Pacelliја као личности и његовим првим корацима у политици и дипломатији (посебно у поглављу *Шегртовање don Eugenio Pacellia*). Поред тога обрадио је и остале историјске ликове из драме. Може се рећи да аутор у овом делу не даје нешто битно ново у вези са историјом ватиканско-немачких односа. О томе су пре њега, упоредо с њим и после њега писали многи други. Да поменем само, G. Lewy (1), G. O. Kent (2), S. Friedlander (3), M. M. Шејнман (4), итд.

Nobécourt је врло акрибично обрадио овај део своје књиге, али као што се види о томе постоје и друге студије. Он је оригиналан у томе што је прикупио савремена реаговања и тумачења Hochhuthове драме. Први део има наслов *Тема, „Намесника“ и њене реперкусије*. Овде прво пише о појави младог драмског писца Hochhutha, његовим интенцијама и сарадњи са Е. Piscatorом. У даљим поглављима Nobécourt обрађује реакцију Ватикана и одбијање немачког епископа да ступи у дебату око *Намесника*.

Интересантно је поглавље у коме се говори о ставу протестаната и резервама и размишљањима међу Јеврејима. Rabin R. R. Geis у једном немачком јеврејском недељном листу упоредио је са религиозног становишта *Намесника* и чувену књигу André Schwarz-Barta *Последњи од праведника*. Исти лист (*Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland*) публиковао је, у марту 1963, сву документацију коју је објавила берлинска епископија о папским интервенцијама и помоћи Јеврејима, као и захвалности упућене Пију XII од јеврејских личности после рата. Лист је оценио да ће се R. Hochhuth „осећати непријатно када се покаже личност папе у светлу које је сам одредио. То осветљавање више личи на замрачивање могућности заборава у историји, него представљање онога што се десило“ (стр. 57). Други лист *Neue Yiddische Zeitung* одлучно је подржао Hochhutha. „Његов одлучујући значај долази, са јеврејске тачке гледања, из чињенице да је један немачки драматург имао храбрости да супротстави јавно мњење непријатној историјској истини о Пију XII. Hochhuthu такође треба бити захвалан да је у исто време поново скренуо мњење целог света на питање које су многи радо сматрали неком врстом табуа: масовно истребљење јеврејских бића под нацистичким режимом“ (стр. 57).

Као посебну допуну под насловом *Интерпретације „Намесника“*, Nobécourt је прво обрадио став француске критике према драми. У оквиру једног замишљеног округлог стола он је наводио делове из написа француских критичара, тако да читалац има утисак да су заиста непосредно разговарали о *Намеснику*. Врло је интересантно једно мало поглавље са насловом „*Намесник и деголизам*“ Ни генерал ни његови следбеници нису хтели да кажу било шта поводом париске премијере. Лист *Nouveau Can-dide* претпоставља да би генерал де Гол рекао: „Год. 1945. можда. Данас, то је лоша акција. Овај *Намесник*, узевши све у обзир, није него један црквени изнајмљивач столица који оговара“ (стр. 309).

Nobécourt се није ограничио само да прикаже судбину *Намесника* у Француској и Немачкој, него је прикупио и реаговања у Британији, Швајцарској, САД и Италији. У Енглеској *Royal Shakespeare Company* играло је комад већ крајем 1963. Један лорд је тражио да се забрани за млађе од 16 година. Реаговања су била различита, а најоштрије је иступио лист *Guardian* који је писао: „То је једна нова манифестација Немаца који желе да се ослободе кривице држећи се максиме: заиста ми смо криви, али и многи други су са нама“ (стр. 324). У Швајцарској комад је изазвао много

(1) *The Catholic Church and Nazi Germany*, New York, 1964.

(2) *Pope Pius XII and Germany*, *The American Historical Review*, Vol. LXX, Washington, 1964, str. 59—78.

(3) *Pio XII et le IIIe Reich*, Paris, 1964.

(4) *Почему молчал папа?* Новая и новейшая история. No. 1, Москва, 1966; стр. 97—104.

интерконфесионалних расправа, па чак и поређења Аушвица са Вијетнамом и сукобима католика и будиста у Јужном Вијетнаму; итд.

На крају књиге налази се и један анекс са осам докумената, углавном о делатности католичке цркве у периоду 1933—1945. Последњи документ је један интервју Пија XII из новембра 1945. који је објављен у листу *La Gazette de Lausanne* са потписом dr Nerin E. Gun. Овај документ је интересантан за нас јер се у једном пасусу говори о односу цркве према новој Југославији. „У Југославији, пошто су Немци уклонили апостолског нунција Mgr. Ettore Felici-ја, папа је послао једног „посетиоца“ у Загреб да би пазио на интересе хрватског католичког становништва. Овај гест се тумачио као признавање колаборационистичког Павлићевог режима и маршал Тито приговорио је то епископату. Верујем да он није био задовољан да постоји још једно дипломатско представништво при влади краља Петра II у Лондону. Изгледа да су Титови партизани оптужили велики број свештеника а 250 су убили после ослобођења. Сада се не би могло говорити о верској слободи у Југославији. Али Ватикан је успео да успостави контакте са Титом и добије признање новог нунција, америчког прелата, Mgr. Hurley-a“ (стр. 370).

Мислим да *Nobécourt-ова* књига покреће низ питања. Навешћу само две *Hochhuthове* изјаве цитиране на страни 33 и 35. Он каже: „Био сам сувише млад (за време рата) да бих схватио. Уосталом немачки народ у својој већини, није знао за свирепости хитлероваца. Томе додајем да је ово непознавање омогућило тотално пристајање уз нацизам у доба бомбардовања од стране савезника. Говорило се да су бомбардовања била усмерена да сруше Немачку а не нацизам... У време Хитлерове смрти имао сам 14 година. Као и сви млади Немци, питао сам се како је било могуће извршити масовна убиства Јевреја у име Немачке. Нисам престајао да се питам шта бих ја учинио да сам био довољно одрастао. То ме терало да истражујем шта је врховни представник хришћанске идеје милосрђа предузимао у односу на масовна убиства људи.“ Другом приликом *Hochhuth* изјављује: „Ја сам хришћанин. И мој комад је дубоко, фундаментално религиозан. Једини напад против папе односи се на његово ћутање, и то је све.“

Несумњиво он има поштен став према папи, али је ли такав према Јеврејима и Немцима. Чини ми се да је *Nobécourt* схватио чињеницу да Немци нису још слободни од средњег века, иако то нигде отворено не каже, док *Hochhuth* није свестан тога. Ако је *Hochhuth* имао поштен став према папи, онда или он или историчари морају да крену даље и заузму исти став према Немцима и Јеврејима. Јевреји, не као држава Израел, него као народ неоптерећен средњим веком, имају право да суде, не само Ајхману, него и свим другим нацистима као и онима који у савременом друштву покушавају да реше ствари са средњовековним менталитетом. Кад *Nobécourt-ова* књига намеће оваква размишљања то истовремено значи да би истраживања можда требало упутити и овим правцем.

Мустафа Имамовић